

tő bravúrjai a PNL-poétikára egyáltalán nem jellemző módon valamelyest monotonon alakuló derűs-archaikus dünnöggéssé halkulnak.

„Az gyógyferedők vidéke kint és bent ködös, homályos tájzat fanfűvel, dulfenyvesekkel, gletsertsöppenéssel, ehelyt megállok, rá se fúvok, tsupán jelzem, miképp az tengert, ama másik tartományt, ki erőm szintűgy meghaladván, fúvatlan tőlem elmarad.” Jegyzeteim szerint ez a mondat képviseli leginkább a szöveg lírai szépségeit. Ám ha a kötet egy edzetlen olvasóval találja szemben magát, a végigolvashatósága még akkor is megkérdőjeleződne, ha ilyen és ehhez hasonló részletekből építkezne, noha ez közel sincs így, a korpusz anyaga ugyanis ennél általában sokkalta fáradékonyabb, és olykor hosszú felsorolásokba csömörlik.

A szöveg sem az elbeszélő próza, sem a líra poétikai jegyeit nem viseli magán. *A vak murmutér* olyan világot teremt, amely mind a metaforikusságot, mind a metonimikusságot és természetesen a történetet is száműzni látszik univerzumából, s ami marad, az a beszédmód szokatlansága, valamint a háttérben rekedt, szócikkekből álló világ-leírás program.

A közelmúltban már találkozhattunk olyan prózai művel, amely szócikkek megírásában látta lehetségesnek a világ újrafogalmazását. Tolnai Ottó legújabb regénye (látszólag novelláskötete), az *A pompeji szerelmek* azonban reflexív viszonyt teremt a szövegben fel-felbukkanva íródó szócikkek és a mű belső világa között. Ez a viszony akként jellemezhető, hogy az elbeszélő ráébredvén az univerzum töredezettségére, atomizálódására, belátja, hogy a töredékeket képtelenség nagy fesztávú történeti összefüggésbe ágyazni, ám a világ körbejárásának, hogy ne mondjam: megragadásának a szándéka nem hagyja nyugodni eme felismerésben, s így jobb híján, szócikkek mikrorajzolataival kényszerül újradefiniálni a széthullott szegmenseket. Ez a játék sok izgalmat rejt magában, aminek Tolnai egy nagy részét kiaknázza, ugyanez azonban *A vak murmutér*ről nem mondható el. A szöveg öntörvényű törekvései ugyanis elfedik a kötet – nevezük így – „miértségének” lehetséges válaszait, irányát és pozícióját, így ismét megreked a „mi értelme ennek? mi végre mindez?” olvasói lebegésben (akár a korábban már említett művek közül néhány). Lássuk be, a satíra még Parti Nagy Lajos szövegeiben sem működik tárgy nélkül, s nehéz volna beismerni, hogy a föld, a víz, a tűz, akár a levegő egy nagyobb fesztávú szövegnek tárgya lehet.

Talán ez a tárgyvesztettség s a belőle következő definiátlanság az oka annak, hogy a grafikus, Banga Ferenc a kötetbe-

mutatón olyan fogalmakkal próbálta keretbe helyezni a könyvet, mint *meditációs*-, illetve *tekerckönyv*. Nos, ezt a nézetet én nem osztom, de talán termékeny lehet azok számára, akiknek a könyv elhelyezése – valamiféle absztrakt irodalmi térben – nehézségeket okoz. Persze gondolhatunk arra is, hogy ez a próbálkozás egyszersmind annak a beismerése, hogy a könyvet, lévén irány és cél nélkül, egyáltalán nem is lehet meghatározni.

„Midőn az Úr 1999edik esztendejében e munkátskára Café Babel folyó-irat fölkerült volt éngemet, legelőbb úgy hántam le magamról, miképp földikutya az kempingnadrágot. [...] Kinek vagy arra [a mindenségre – GP] fejlül-látása, még

ha tán sasmadár es vagy igényesen Jurij Gagarin? A világ mint olyan? Hát lehet vajjon azt? Nem lehet. De minekokáért nem lehet, átal- és átaljárálmémet azédes-rúthmotosz, a nyelvi tsáb, mint vak murmutér a maga föld-mélyi járatait, s nyugtom nélkül rágtsállott, hasbeszéllett napestig, mint cafédaráló, kit viheder hajt.”

Ha felbuzdulván a kezdeti olvasási örömkön, veszek két mély lélegzetet, és belemerülök a szöveg ön-írásának némelykor szórakoztató, kvázi-értelmetlen folyamatába, amely arra mindenesetre képes, hogy felfedezvén a sűrű szövegben valamiféle sovány referencialitást, amiben itt-ott felbukkan a groteszk szörnye is, nevetgéljek kicsit, a szöveggép változatlansága hamar lelohasztja az olvasói jóindulatot (talán nem teljesen felesleges megemlíteni Banga Ferenc könyvbemutató elhangzott vélekedését, miszerint 3 oldalnál egyszerűsre nemigen olvasható el több

a kötetből), s az öröm helyén csömör támad.

A szintaktikai szabályok teljes átírásával, a képesítés erős redukciójával a nyelv gép olyan textust hoz létre, amely majdnem tökéletesen eltorlaszolja a mögötte álló vonatkozási pontokat, éppen ezért, körülbelül a második szócikkhez elérve már nemigen látni mást, mindösszesen szerzőnk hatalmas energiával és vélhetőleg rengeteg idővel járó gyűjtőmunkájának eredményét: babonák, etimológiai érdekességek (melyek valóban érdekesek), nyelvtörténeti adatok, nevek, helyek, enyhén átdolgozott, egy kissé átstrukturált szövedékét.

„Szeled meg, ha dolgos, mondgyák, hogysen a vajkai aszszony a lisztet, ki azt hitte, az lisztel es lehet aképp bänni hogysen az búzával s el es fúttá mind néki a szél a kenyérnekvalóját. Az erős szél megtromfolja még a tornyot es. Az, ki tolja a szelet, az hejábavalóságokkal foglalkozik” – írja a *Levegő* szócikk végéhez, azaz a kötet végéhez közeledve, s az idézet zárómondata

számomra hogy, hogy nem, automatikusan a szöveg könnyed önértelmezésévé, egyik rejtett jelmondatává vált.

Mi lenne hát e vékonyka, gyönyörűen nyomott és díszített könyv, ha nem egy olyan játék foglalat, amelyben voltaképpen a szerző leli legfőbb örömét, az olvasó pedig, ha kellőképpen (vagy annál még egy kicsit jobban) elszánt, és véres-verejtékes munkával a mélyére ás, vakon, akár a hasbeszélő murmutér az ő járataiban, szintűgy lel egy keveset mindebből.

Ha összegzésképpen lehet valamit mondani erről a kötetről, akkor az bizonyos, hogy Parti Nagy Lajosnak nem a leg-sikerültebb műve, nem is regény, nem is novella, nem is vers, de talán szócikkek gyűjteményének is csak megszorításokkal nevezhető; vagyis egy újabb játék egy újabb városban, amihez megint csak vaktérképet kaptunk, ám ez a város nem nyitott az idelátogatókra; bár elfogadja jelenlétüket, azonban az igazság az, hogy nem lakja senki, kihalt város, egyetlen ember van csak benne, aki az évek során valamibe roppantul belefeledkezett, s talán bele is fáradt.

Antal Balázs

...na meg a ráadás

(Zilahy Péter: *Három plusz egy, Ab Ovo, 2007*)

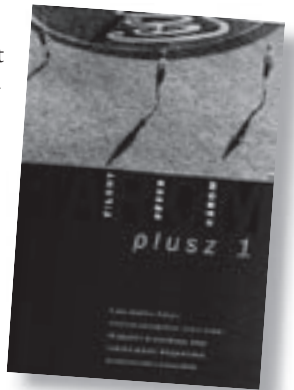
Hogy Zilahy meglehetősen jótolú szerző, nem ebből a gyűjteményből kellett megtudnom. Okos, szellemes, fantáziadús prózája noha átsüt ezeken a lapokon is, inkább amolyan bagatell-gyűjtemény ez a kötet. Sok év alatt összejött annyi szétszórt publikáció, hogy az kitétt egy nem is vékonyka könyvet, érthető az egybegyűjtés szándéka. És fölötte élvezhetők maguk a diribdarab írások is. Ami furcsa egy cseppet, az a körítés. Hogy *egy péter* írjon előszót (na vajon melyik?), hogy Kornis és Esterházy mellett Lawrence Norfolk és Jurij Andriuhovics írjon a hátsó borítóra egy-két keresetlen sort – pedig nem hinném, hogy aki az utóbbi kettőt ismeri, annak ismeretlen lenne Zilahy –, mint ha új nagyregény lenne beharangozandó – pedig nem. Nem baj, gondolom lesz majd, aki abba is, arra is írjon. Pl. Pelevin, aki szerepel ebben a könyvben, de tudtommal nem ajánlotta még a szerzőt, legalábbis idehaza.

Útirajzok, naplók, foci-cikkek, alkalmi versek, cikkek a németekről németeknek, színpadiszöveg-töredékek, a végére elegyes írások (öninterjú, frankfurti mise, Spinoza-tanulmány és „generációs esszé”) egy blokkban – mindből három plusz egy, naplóból meg még egy ráadás a végén. Zilahy nagy európeérként, sótt, világpolgárként van jelen a könyvben: utazások Afrikában, Kínában, Amerikában, hát persze, és ki ne maradjon az Antarktisz közvetlen környéke sem. A német lapok kedvence, akit megkérdéznek mindenféléről, mert a németek ilyen figyel-

mesek, az író, aki mindenféle német kastélyok lakója ilyen meg olyan világ-sztár szerzőkkel együtt – nagyvonalúság, lazaság, könnyedség, mérhetetlen (jó értelemben vett) rutin érződik a szövegeken. Zilahy kezén jól olvasható, könnyen elérhető tágasságként van jelen minden táj és minden lehetőség. Persze különösebben nem érdemes feltúrni a publicisztikákat. Tizenvalahány év alatt született írások ezek, ráadásul egyik-másik azért érezhetően „balkézről”, nyilván nem egyből az egybegyűjtés szándékával szerveződtek, esetenként részben vagy egészben ugyanarról is kikérték a különböző lapok a véleményét, így aztán természetes, hogy egy idő után ismétlésekbe botlik az olvasó is, vagy mondjuk felületességbe. Ma már aligha lehet egy múltó trendi-vélekedés dokumentumánál többre értékelni az európaiságról újra meg újra ismétlődő általánosságokat (vö. *Milyen európai* [205–217.]) – de ez is teljesen rendjén van, ha, mondom még egyszer, „alkalmi”-„balkezes” szövegekről beszélünk (még jó, hogy ezek itt lejöttek, s nem ebből ír regényt, mint Jerofjev a szörnyű *Az orosz lélek enciklopédiájában*).

Megátalkodott széplelkeknek elég kiábrándító lesz, amit a *Frankfurti misében* ír – az írók, amikor nyomulnak. Megírják a szöveget pizsamában, aztán átállnak öltönyös bizniszmennek, s piacra dobják az árut. Negyven találkozó egy nap alatt, pózolás a könyves partikon (= céges bulik), ugyanaz a kivagyiság és arcjáték, mint a megvetett és kritizált „külvilágban” – Zilahy ironiája nagyon finoman érződik a szövegben (lehet, hogy nem is ironizál? De, de). Aztán meg elképzelésünk sem lehet, hogyan telik az íróvalogatott szervezőjének élete. Alig ír írásról, legalábbis ahhoz képest, amennyit a fociról ír. Izgalmasabb is olvasni, hogy lehet tető alá hozni, jobban mondva egy gyepterületre terelni egyidőben huszonkét (plusz cserék) író. Egy író, aki csukafejeseikkel álmodik. Utazik, és közben naplózza magát, de hál’ istennek nem azzal a kelet-európaisággal, mint mondjuk Andrzej Stasiuk, aki hiába megy akárhová, mindenütt ugyanazt találja, és tulajdonképp otthon ülve is megírhatta volna különben kiválóan olvasható útikönyveit – Zilahy megy, figyel, ott van. Jó, persze Kínáról nem ebben a tizenhét oldalban tudjuk meg, amit meg kell tudnunk. De szórakoztató, az a lényeg.

És talán ez a szórakoztató jelleg az, ami összefűzi a darabokat. Na nem minthogyha alapvető törekvés lenne ez, vagy valamiféle látványos viccelődés, esetleg jópofáskodás eredménye – egyszerűen a tiszta stílus, a vállalásokhoz remekül passzoló eleven eszközkészlet teszi, hogy a különösebb mélységeket megke- rülő igényes próza le tudja kötni olvasóját. Az európai identitás jó példája mutatkozik meg a legtöbb darabban, ezek közül egyedül talán csak a *Hosszú út közelre* c. színpadiszöveg-féleség töredékei lógnak ki valamelyest erőltetettséggel. Mondjuk egyben olvasva a vége felé már kicsit fárasztó, azt meg nem is nagyon

értem, hogy a Spinoza–Wittgenstein tanulmány hogy kerül ide? (Leszámítva, hogy el kellett sütni valahol). De hát mért ne?

Igazság szerint nehéz konklúziókat levonni a könyvből, ami a sokféle apró darab következménye. Mit gondoljon az olvasó az egy-egy hétig vezetett naplók olvastán? Felkérésre íródtak egy-egy problematika mentén, vagy mondjuk külföldi ösztöndíjak alatt, nem nagyon lehet megállapítani, hogy pl. semmi érintkezése nincs az ún. *magyar valósággal* – főleg, hogy még a vérbő foci-szervezés alatt sem lehet kikerülni az egészségügy katasztrófáit, vagy hogy a lakásokat bizony természetszerűleg rabolják ki Zilahyék környékén egymás után akár háromszor is. Vagy hogy az írói barlang, az elefántcsonttorony egész világnyi – de megint csak Magyarország nélkül. Inkább az az elgondolkodtató, hogy itt van megint egy remek író, könnyűkezü, biztos tollú, amit akarsz – és nem a magyar napilapok kérnek tőle írásokat ilyen meg olyan (köz)ügyekről, nem magyar(országi) ösztöndíjakból tudja írni (remek) könyveit, stb., stb. sorolhatnám napestig a szokásosakat. Jól állunk. Vagyis rosszul.

Zilahy, ő igen, ő jól áll.

Mile Lajos

Üdvözet a győzőnek

(Cserna-Szabó András – Darida Benedek:

Jaj a legyőzötteknek, avagy

süssünk-főzzünk másnaposan, Alexandra, 2007)

„A negyedik sör már tömény.”

„Hiszen tudjuk: jó könyvet lehet írni, teljeset azonban soha” – fogalmazza meg Cserna-Szabó András és Darida Benedek, a *Jaj a legyőzötteknek* című könyv szerzőpárosa a műhöz, egyáltalán az alkotáshoz való viszonyát, s ezen művészetfilozófiai és alkotáslélektani bizonyosságból kiindulva kéri a beteljesedéshez az olvasó segítségét. Azaz olyan kapcsolat lehetőségét ajánlja, amelyben a művész–olvasó, mű–befogadó viszony a bevallottan lehetetlen teljesség elérésének hiábavaló kísérletébe kíván bevonni engem, az olvasót, még hozzá cselekvő attitűdöt várva el; alkotói, tettestársi szerepet kínál. Ez az interaktív ajánlat a könyv végén betetőzése a szöveg egészét uraló iróniának, reflexió és diskurzus olykor játékos, néha keserű vagy szarkasztikus kifigurázásának.

Jánossy Lajos leleményesen kapcsolja a szerzői szándékot a lukácsi totalitás-eszméhez, természetesen a párosításban és az elemzésben sem nélkülözve az iróniát. Némi komolykodással akár Nemes Nagy Ágnes sorai is eszünkbe juthatnának („Ne mondd a mondhatatlant, mondd a nehezen mondhatót!”), ám szerzőink megkímélnék bennünket a túl merész asszociációktól,

hiszen a megközelítés kulcsát tartalmazó kérdést így teszik fel: „Vane különbség a totális hülyeség és a legmagasabb bölcsélet között?” A textus különböző felületein nem történik más, mint a jelzett alapkérdésre adható válaszok keresése, fölillantása, kiforgatása.

A borítón olvashatjuk: „A macskajaj regénye 52 recepttel” (no meg „Ajándék hányós-zacskóval”). Mindez előrevetíti, érdekes kalandozás várhat ránk. A másnaposság már csak ősi jellegénél fogva is toposzként értelmezhető, ráadásul univerzális toposzként, hiszen nem csupán az irodalom vagy a művészet állandó kísérője, hanem a történelem, politika, szerelem, egyáltalán a létezés egyik permanens, lényeges eleme. Ez magyarázza a szerzők enciklopédikus elszántságát (persze tudva, hogy a teljesség lehetetlen), az áttekintés tág horizontját, némi pátosszal fogalmazva: a vállalás heroizmusát. „Mert a lét maga a mámor” – állapítják meg a szerzők de Quincey kapcsán. Az alapvetés kategorikus, a posztmodern idején kánonbontó is lehet, hiszen inkább a kora romantika életérzését idézi, ám a szövegkoherencia szempontjából talán az egyetlen megfelelő kiindulópont.

„És tudják azt is, a Halál is csak egy mámor”; „Szerellemmel harcolni a másnapos halál ellen – ez oly fokú költészet, amelyet csak a honi gasztrozófia ismer”; „És szó esik majd Istenről is.” Lét, halál, szerelem, Isten; íme pár fogalom, csak úgy hevenyészve odavetetten, minden különösebb tematikai rendezettség nélkül, a mámor köré szerveződve. Maga a szöveg paradoxonok, elmentések egységéből építkezik, hiszen a részegség–másnaposság, mámor–csömör alapkettőssége szabja meg a könyv logikai szerkezetét, az alapkettősségre rájátszó további paradoxonsor viszont a dikcióban végig óvakodik az okszerűség erőltettségétől, a didaktikától. A viszonyulások bonyolult megfélemléseinek keresztül haladunk a szókratészi következtetésig: egyre bizonyosabbak vagyunk abban, hogy valamit nem tudunk, és: egyre pontosabban tudjuk, hogy mi az. Az alapvetés tehát nem ontológiai, sokkal inkább episztemológiai természetű. Az irodalom hol anekdotikus, hol elméleti, néha spekulatív áttekintése és mellé a receptek, a kultúrtörténet vagy épp az eszmetörténet egy-egy nagy alakja, pillanata és mondjuk a hányós-zacskó; csak hogy a tudatoson exponált paradoxonok széleit villantsuk föl.

A formai szerkesztés rendkívül fegyelmezett: minden fejezet elején egy szellemes vagy annak szánt, ám mindenképp árulkodó, figyelemfelkeltő cím („Sej haj denevér, bennünk van a tigrisvér”), egy vonatkozó idézet és az adott fejezet zanzásított tartalmi bevezetője, erőteljesen hajazva Rejtő hasonló megoldására.

A fejezetek zárásaként pedig a recept, vagy receptek. A fejezetek rendezőelve már sokkal változóbb, néha a kronológia, néha egy-egy tematikai elem vagy műfaji sajátosság szabja meg a fejezetek kapcsolódásait. Ennek megfelelően egy-egy egységen belül hol anekdotát találunk, hol rövid *monográfiát*, esszéisztikus betétet, vitriolos fikciót, vagy épp Rejtő-parafrazist. Ezt a sokszínűséget, tematikai, formai, lételméleti és fiziológiai változatosságot átfogni, egyben tartani egyetlen műfaj sem képes, csakis a regény.

A kötet tervezője, Hársfai László pedig zseniális munkát végzett, a kötet formája, színvilága különös, de nem bántóan különcödő (a másnapos ember sem deviáns, csak kicsit „eltér”), a fotók, rajzok, maga a képi anyag egésze nem csupán illusztráció, hanem jelentést kiegészítő, pontosító ereje van a vizuális élménynek, a hangulati háttér kialakításáról nem is beszélve.

A szöveg a kispróza sajátosságait mutatja, egy-egy fejezet önálló kisprózaként is értelmezhető, a szövegegész mégsem válik mozaikszervé, hiszen a mámor–csömör alapkettősségében rejlő motívum átköt, és folyamatos jelenlétével, változó intenzitású felbukkanásaival, a kettősség valamely elemét dimenzionáló vagy épp elrejtő technikájával állandó megfeleléseket, érdekes feleselgetéseket hoz létre. Választott témájukhoz a szerzők viszonya alapvetően ironikus, a szöveg nyelvezete pedig egy sajátos rétegnyelv, a kocsmai szleng kifejezéseire támaszkodik. A jelzett kettősség egyik érdekessége, hogy a lerészegedésnek és a részegségnek számtalan szinonímája található a nyelvünkben, így a szöveg is rengeteg változatot tartalmaz, annál szegényesebb viszont a kijózanodásra, magára a másnaposságra vonatkozó kifejezések világa. De hát végig kettősségről és nem egyensúlyról beszélünk.

Ismeretelméleti szempontból sem közömbös az a megközelítésbeli alapvetés, hogy mivel az emberiség kultúrtörténete több aspektusból is leírható (természetesen), akkor ilyen szempont lehet a másnaposság is (természetesen). Az irodalomtörténet magasztos pillanataitól a bölcsélet nagyjain át a véres diktátorokig szinte minden és mindenki értelmezhető a másnaposság aspektusából is. Historizmus, akadémizmus és hermeneutika polémiaira akár felelhetne is ez a kötet, ha lennének ilyen fellegzős céljai. Nincsenek.

A kötet végén található, az olvasóhoz szóló, már említett felhívás marketing szempontból is telitalálat, mert a kötet azon könyvek sorába tartozik, melyeket az olvasó maga is szívesen továbbírna, kiegészítené. Gondolkodna rajta, mint egy regényen.

Nagy Balázs

blogikátlan kritika

Online folyóiratok és portálok a magyar irodalmi életben

A digitális technikákon alapuló, a világháló kiterjedésével összefüggő változások az irodalomban is mérőföldkönek számítanak. Folyamatos az a hatás, mely az élet minden területét érintve alapjaiban változtatja meg szemléletmódunkat, a humán kultúrához való viszonyunkat. Nem csupán új fogalmak megjelenéséről van szó – blog, online regény, sms-költevény, interaktív vers, elektronikus könyv és könyvtár –, hanem az irodalom fő tényezőinek megváltozásáról. Amikor befogadó és alkotó határai elmosódhatnak, szerepeik felcserélődhetnek, s olyan írások is megjelennek a lassan saját hagyományokkal rendelkező világhálón, melyek csak valamilyen veszteség árán helyezhetők át a Gutenberg-galaxisba, akkor kár is lenne tagadni: az irodalom is gyökeres változáson megy keresztül a közös tér alakulásával. S hogy az új közlésmódok milyen hatást gyakorolnak az irodalom szereplőire? Napjainkban már fölöslegesnek tartom azokból a heves vitákból kiindulni, melyek az elmúlt években dúltak arról, hogy a könyvek és az elektronikus oldalak, a nyomtatott és az online folyóiratok vetélytársakká válnak-e, vagy éppen egymást kiegészítve segítik a tudomány előrelépését. Ez a vita mára eldőlt. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy az utóbbi eset következett be, és a hagyományokhoz erősebben kötődők is felismerik és kihasználják a világhálóban, a multimédiában rejlő lehetőségeket. Látva az óriási léptékű fejlődést több kutató már évekket ezelőtt úgy nyilatkozott, hogy ha a számítógépeknek sikerül a nyomtatott könyvek számát csökkenteni, az nem visszafejlődés, hanem egyenesen kulturális előrelépés lesz, s nemhogy hátráltatja az irodalom terjedését, hanem elősegíti annak fejlődését. Ez az elsőre kicsit furcsának tűnő megállapítás mára mindannyiunk számára érthetővé vált, hiszen nemcsak a könyvekről rendelkezünk számos információval, hanem azt is tudjuk, hogy a digitális közeg mit jelent számunkra. El tudjuk kerülni az olyan hibás feltevésekből kiinduló félreértéseket, melyek szerint például senki sem fog kényelmesen hátradőlni, és egy vibráló monitor képernyőjéről regényt olvasni. Az írást s a könyvet mintegy fétis-tárgynak tekintők is beláthatják, hogy a mélyreható változások ellenére az írott szónak ma nagyobb súlya van, mint valaha, s az internet az egész írásos kultúrának óriási lökést ad. Számos példáját lehetne említeni a nyomtatott és az elektronikus szövegek találkozásának, melyek mind azt bizonyítják, hogy a technika fejlődése nem szorítja háttérbe az évezredek hagyományokat. Tény azonban, hogy az írásbeli kultúrát nagy kihívás érte az elektronikus kommunikáció felől, s itt a gazdasági vonatkozások mellett gondolnunk kell az irodalom hatalmi struktúrájára és a kanonizációs folyamatokra éppúgy, mint az új kommunikációs csatorna plurális és decentralizált jellegéből adódó igencsak heterogén nyelvi anyagra.